

БЕЗПЕКОЗНАВСТВО – ОДНА ІЗ ГОЛОВНИХ СКЛАДОВИХ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ТЕХНОЛОГІЙ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

Срібна Ю. А.

*кандидат педагогічних наук, професор, декан факультету технологій та
дизайну Полтавського національного педагогічного університету
імені В. Г. Короленка*

Сучасні умови воєнного стану в Україні радикально змінюють уявлення про роль безпеки в освітньому процесі. Якщо раніше блок навчальних дисциплін, пов'язаних із безпекою життєдіяльності, часто сприймався як «додатковий», то сьогодні він фактично виконує функцію «захисної оболонки» всієї професійної підготовки майбутнього вчителя технологій. Постійні ракетні обстріли, мінні загрози, поєднання очного, дистанційного та змішаного навчання, психологічна втома учасників освітнього процесу вимагають від педагогів не лише загальної поінформованості, а й високого рівня безпекової компетентності. У цьому контексті безпекознавство як інтегрований освітній компонент стає однією з ключових складових фахової підготовки майбутніх учителів технологій, задаючи рамку відповідального ставлення до життя й здоров'я учнів та власної професійної діяльності.

Поняття «безпекознавство» поєднує підходи безпеки життєдіяльності, цивільного захисту, охорони праці, екологічної, інформаційної та психологічної безпеки і спирається на широке поле «культури безпеки життєдіяльності», що розглядається у сучасних дослідженнях як інтегративна характеристика ціннісних орієнтацій, знань, умінь та моделей поведінки особистості, спрямованих на запобігання ризикам і збереження життя в умовах багатовимірних загроз [3].

Для майбутнього вчителя технологій це не абстрактна філософія, а цілком практична основа професійної діяльності, адже його предмет пов'язаний з використанням обладнання, електроінструментів, хімічних матеріалів, роботи в майстернях та лабораторіях, а отже, з підвищеним рівнем виробничих і

травмонебезпечних ризиків.

Нормативний дискурс воєнного часу однозначно фіксує пріоритет безпеки над усіма іншими цілями освіти: державні документи акцентують, що в умовах воєнного стану організація освітнього процесу має насамперед забезпечувати захист життя і здоров'я здобувачів освіти та працівників закладів, а форма навчання (очна, дистанційна, змішана) обирається як похідна від можливостей створення безпечних умов [2]. Таким чином, безпека перестає бути «однією з вимог» до освітнього середовища й перетворюється на принцип, який задає архітектуру всіх рішень – від розкладу занять до структури освітніх програм. Для програм підготовки вчителів технологій це означає необхідність переосмислення місця й функцій освітнього компоненту «Безпекознавство» не як факультативної ланки, а як базової рамки всієї професійної підготовки.

У змісті фахової підготовки майбутніх учителів технологій безпекознавство виконує щонайменше три взаємопов'язані функції. По-перше, аксіологічну – формує стійкі ціннісні орієнтації на збереження життя, відповідальність за власну та колективну безпеку, готовність приймати непопулярні, але безпечні рішення у ситуаціях ризику (припинення заняття, евакуація, відмова від «ефектних», але небезпечних дослідів тощо). По-друге, когнітивну – забезпечує засвоєння системи знань про джерела загроз, правові засади безпеки, алгоритми дій в надзвичайних ситуаціях, сучасні засоби індивідуального й колективного захисту. По-третє, діяльнісну – формує практичні вміння оцінювати ризики, організовувати безпечне освітнє середовище в майстерні, класі, укритті або дистанційному форматі, а також моделювати поведінку учнів у небезпечних ситуаціях.

Специфіка підготовки майбутнього вчителя технологій полягає у тому, що його професійна діяльність поєднує педагогічну, конструктивно-технологічну та організаційно-безпекову складові. Тому освітній компонент «Безпекознавство» доцільно будувати як комплексний курс, що об'єднує модулі з цивільного захисту, пожежної та техногенної безпеки, мінної безпеки, охорони праці в навчальних майстернях, інформаційної та кібербезпеки,

психолого-педагогічних основ підтримки учнів у стресових ситуаціях. Досвід впровадження відповідного курсу в системі підготовки майбутніх учителів засвідчує ефективність поєднання теоретичних занять із тренінговими, ігровими, проектними та симуляційними формами, що наближують навчальні ситуації до реальних, а не «лабораторних» умов [1]. У воєнний час особливої ваги набувають відпрацювання алгоритмів дій під час повітряної тривоги, обстрілів, виявлення підозрілих предметів, а також формування навичок взаємодії з органами цивільного захисту і місцевими громадами.

Підготовка майбутніх учителів технологій до реалізації безпекознавчої складової закладах загальної середньої освіти передбачає не лише засвоєння ними нормативних вимог та методики проведення інструктажів, а й розвиток здатності інтегрувати питання безпеки в зміст предметної діяльності. Йдеться про системне включення безпекових аспектів у всі види навчальної діяльності: проектування та виготовлення виробів із урахуванням ергономічних і безпекових характеристик; моделювання робочих місць із дотриманням санітарно-гігієнічних норм; аналіз технічної документації з позицій безпеки; використання цифрових інструментів для візуалізації небезпечних зон, шляхів евакуації, роботи засобів протипожежного захисту. Таким чином, безпекознавство перестає бути «окремою темою» і стає методологічним підґрунтям технологічної освіти.

Воєнний контекст оголює низку суперечностей. З одного боку, зростає обсяг вимог до безпечної організації освітнього процесу, у тому числі до вміння вчителя працювати в укритті, системно застосовувати дистанційні платформи, забезпечувати психологічну підтримку учнів. З іншого боку, ресурси закладів освіти обмежені, навантаження на викладачів і студентів зростає, а кількість навчальних годин не є безмежною. Це загострює проблему фрагментарності безпекового змісту, коли окремі питання розпорошені між курсами «Безпекознавство з основами домедичної підготовки», «Цивільний захист», «Педагогіка», «Психологія», не утворюючи цілісної системи. Тому включення інтегрованого курсу «Безпекознавство» в обов'язкову частину освітньо-

професійної програми підготовки вчителя технологій є необхідною умовою усунення дублювання та прогалин, зокрема у питаннях мінної та інформаційної безпеки, які традиційно були мало представлені у програмах довоєнного періоду.

Важливою методичною вимогою є поєднання безпекового змісту з формуванням у майбутніх учителів здатності до суб'єктної відповідальності. Ідеться не лише про дотримання інструкцій, а про вміння критично оцінювати ризики, адекватно обирати режим роботи (очний, дистанційний, змішаний), комунікувати з учнями та батьками щодо обґрунтованості рішень про зміну формату навчання. Без цього «безпекознавство» ризикує перетворитися на «інструктаж із галочкою», що у воєнних умовах виглядає так само переконливо, як і протигаз без фільтра. Формування такої відповідальності передбачає використання кейсів із реальних подій, аналіз помилок, навчальні дебати щодо етичних аспектів прийняття рішень у ситуаціях загрози.

Отже, безпекознавство в умовах воєнного стану виступає не просто однією з дисциплін фахової підготовки, а системоутворювальним елементом професійної ідентичності майбутнього вчителя технологій. Воно забезпечує інтеграцію нормативних вимог, ціннісних засад та практичних умінь, дозволяє поєднати традиційні аспекти техніко-технологічної підготовки з новими викликами воєнної реальності, сприяє формуванню культури безпеки життєдіяльності у шкільному середовищі. Перспективи подальших досліджень пов'язані з розробленням моделей оцінювання рівня сформованості безпекової компетентності майбутніх учителів технологій, а також із удосконаленням змісту курсу «Безпекознавство» з урахуванням динаміки воєнних загроз та післявоєнної відбудови системи освіти.

Список використаних джерел:

1. Кудря О. В., Хоменко Л. Г. Специфіка викладання освітнього компоненту «Безпекознавство» для студентів – майбутніх учителів. Інноваційні аспекти систем безпеки праці, здоров'я та навколишнього середовища : матеріали III Всеукраїнської науково-практичної конференції молодих учених,

курсантів та студентів, Полтава, 25–26 травня 2023 року. Полтава, Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г.Короленка, 2023. С. 64–65.

2. Міністерство освіти і науки України. Щодо окремих питань організації освітнього процесу в умовах воєнного стану : лист Міністерства освіти і науки України від 03 листопада 2023 року № 1/17310-23. Київ, Міністерство освіти і науки України, 2023. URL: https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/90390/ (дата звернення: 03.12.2025).

3. Пономаренко С. І. Інтеграція термінів «культура безпеки життєдіяльності» та «екологічна культура». Вісник Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка. Педагогічні науки. 2020. Випуск 3. С. 139–149.

ПОРЯДОК ДІЙ В ЕКСТРЕМАЛЬНИХ УМОВАХ УЧАСНИКІВ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ У РАЗІ НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЙ

Головач Л. В.

доктор філософії, завідувач, доцент кафедри захисту України та безпеки життєдіяльності Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка

Надзвичайна ситуація – це стан, який виникає на певній території, об’єкті господарювання або на водному об’єкті й характеризується порушенням звичних умов життєдіяльності населення. Причинами таких ситуацій можуть бути катастрофи, аварії, пожежі, стихійні лиха, епідемії, епізоотії, епіфітотії, застосування засобів ураження або інші небезпечні події. Вони створюють загрозу життю або здоров’ю людей, призводять до значних людських втрат і матеріальних збитків, а також можуть унеможливити проживання на даній території чи здійснення господарської діяльності [1].

У звичайних умовах здобувачі освіти та працівники закладів освіти мають володіти наступними навичками: